

Brno nepostavené – náměstí Míru

Ing. arch. David Bureš
Školitel: prof. Ing. arch. Petr Pečák
Ústav navrhování III., FA VUT Brno
Recenzent: Ing. arch. Viktor Rudiš

Okolí Kraví hory bylo v meziválečném období protkáno čilým stavebním ruchem. Ten byl spojen zejména s růstem „Úřednické čtvrti“ a také s úsilím o vybudování univerzitního města brněnských vysokých škol. Koncepce náměstí Míru se formovala právě v tomto období, avšak náměstí dle této koncepce nebylo dokončeno a jeho idea dnes zůstává nečitelná.

Klíčová slova: náměstí Míru, Úřednická čtvrť, univerzitní kampus na Kraví hoře

Brno Unbuilt - Square of Peace (Náměstí Míru)

Kraví hora surroundings was full of construction activity in an inter-war period. The activity was connected with a development of an "Office quarter" and University campus for Brno. In that period was shaped a conception of the Square of Peace (Náměstí Míru), however an idea was not completed. An original idea is not obvious enough nowadays.

Keywords: Square of Peace, Office quarter, University campus for Brno

1 Úvod

Současný stav většiny veřejných prostor v Brně se nachází v ne zcela přesvědčivém stavu. Původní záměry vtiskly danému místu určitý charakter, často s potenciálem dalšího rozvoje. Koncepty se však nesetkaly s pochopením pozdějších pokračovatelů daného záměru. Dnešní neuspokojivý stav městských prostorů je toho důkazem. Jednou z lokací je i náměstí Míru. V době svého vzniku bylo ovlivněno novou výstavbou tzv. Úřednické čtvrti a rozsáhlým projektem meziválečné architektury a urbanismu – stavbou univerzitního kampusu brněnských vysokých škol. Plánovaná akademická čtvrť i náměstí měly ambici stát se výkladní skříní české kultury a demonstrací české státnosti.

2 Analýza stavu náměstí

2.1 Historie vzniku náměstí Míru

Formování a počátky stavby náměstí Míru datujeme do 20. let 20. Století. Po

1. světové válce se opět rozběhla výstavba Úřednické čtvrti započatá v 90. letech 19. století. Do té doby se zde rozkládaly pouze pastviny, zemědělská pole a vinice. Mezi těmito zemědělskými pozemky se mimo jiné nacházelo i několik vojenských baráků a pracháren. Díky kvalitním hlínám v místním podloží bylo na svazích Žlutého kopce v průběhu 18. a 19. století zřízeno také několik cihelen¹, které zásobovaly stavebním materiálem rychle se rozvíjející průmyslové město [1]. Koncem 19. století však došlo k zásadní proměně této lokality. Původně holé kopce byly díky činnosti Zalesňovacího a okrašlovacího spolku osázeny stromy, vojenské i průmyslové objekty se postupně bouraly a úbočí Žlutého kopce se začalo přetvářet v tzv. zahradní město - individuální bydlení v blízkosti přírody, ekonomicky dostupného i středním vrstvám obyvatel. Jednopatrové vilky s předzahrádkami si zde opatrovali převážně zaměstnanci nejrůznějších úřadů a institucí.

Počátek formování náměstí Míru² můžeme vypořádat v druhé pol. 20. let [2], kdy došlo k protažení ulice Lerchova - hlavní spojnice německé a české³ části Úřednické čtvrti s akcentem ukončení nově založeným náměstím. V první etapě je zde postavena řada školních budov přiléhajících k Lerchově ulici. Konglomerace sester sv. Cyrila a Metoděje zde nechává vystavět Ústav pro mentálně postižené děti (1925), na něj navázalo zřízení obecné a měšťanské školy podle návrhu Bohuslava Fuchse ve spolupráci s Josefem Poláškem v roce 1928. Bezprostředně poté dochází k realizaci další budovy, ve které je zřízeno Řadové dívčí gymnázium (1930). V roce 1929 dochází k protažení linky tramvaje Údolní ulicí s provizorním ukončením právě na náměstí Míru. V roce 1935 je dostavěn kostel sv. Augustina podle návrhu profesora Vladimíra Fischera. Tím je náměstí vymezeno do podoby, kterou známe dnes. V průběhu 30. let se počítalo s výstavbou univerzitního kampusu na svazích Kraví hory a logickým uzavřením tvaru náměstí výstavbou univerzitních budov po straně současného parku. Akademická čtvrť na Kraví hoře byla tématem dvou vypsání soutěží. První proběhla už v roce 1923 s cílem získat regulační plán, druhá pak o deset let později v roce 1932 s výstupem konkrétní podoby univerzitního komplexu [3].

¹ Nejstarší cihelna – Svatotomášská, se nacházela na severním úbočí Kraví hory a pochází přibližně z roku 1749. V průběhu 19. století vznikly v okolí Kraví hory a Žlutého kopce další cihelny. Pod Žlutým kopcem, při Úvozu a na Hlínkách, pracovaly čtyři cihelny s 90 dělníky, pod Kraví horou tři cihelny s 80 dělníky, při Velké Nové Ulici (dnešní Lidická) čtyři cihelny s 90 dělníky. Fischerova cihelna na Trýbově dokonce existovala na svém místě až do 50. let 20. století.

² Toto jméno nese náměstí od roku 1950. Původně bylo pojmenováno po Eduardu Babákově (1873-1926), což byl profesor Lékařské fakulty MU v Brně, významný fyziolog, spoluzakladatel Lékařské a veterinární fakulty v Brně.

³ Německá část Úřednické čtvrti se nacházela ve spodní části Žlutého kopce, vymezená dnešními ulicemi Tvrdého, Údolní a Heinrichovou. Česká část Úřednické čtvrti se nacházela na svazích v těsné blízkosti Wilsonova lesa na hranicích s Žabovřeskami v místě ulic Krondlovy, Tichého a Gogolovy.

Obrázek 1: návrh „Evoluce“ na regulaci Brna mezi Bauerovou rampou a Kr. Polem, autoři: M. Laml, J. Grunt, J. Šálek; výřez z plánu dle předlohy, zdroj: archiv autora.

Obrázek 2: Soutěž na regulaci Kraví hory z roku 1932, výřez z plánu B. Fuchse a J. Kumpošta (vlevo) a J. Grunta, J. Poláška, B. Rozehnal a V. Roštlapila (vpravo). Výřez z plánu dle předlohy, zdroj: archiv autora.

Lokality se úzce dotýkala i dvojice soutěží pro regulaci města. První proběhla v roce 1923 [4] a zahrnovala regulaci mezi Bauerovou rampou a Královým polem⁴. Druhá soutěž proběhla mezi léty 1927 až 1928 [5] a představovala regulaci celého Velkého Brna⁵. Záměr výstavby univerzitního kampusu a výstupy z již proběhlých soutěží byly nedílnou součástí zadávacích podmínek. Přes velké úsilí všech zúčastněných stran se bohužel nepodařilo projekt univerzitního kampusu realizovat. Společně s kampusem zůstalo nedokončeno i náměstí Míru.

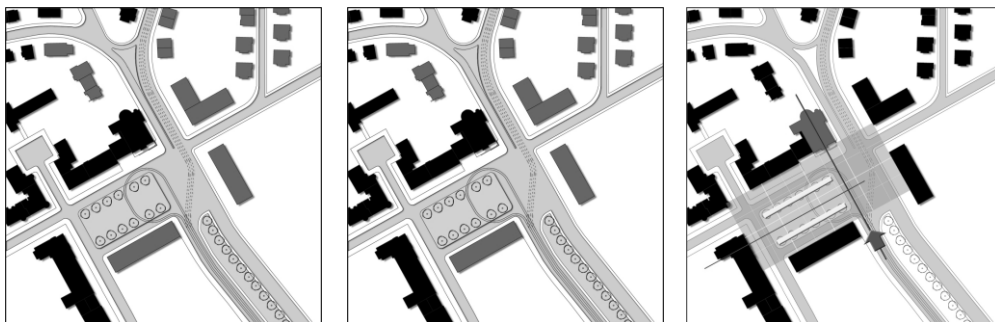
2.3 Analýza navrhované koncepce náměstí z meziválečného období (30. léta)

Návrh náměstí prezentoval centrální prostor s funkcemi odpovídajícími významu Masarykovy čtvrti. Příčná osa umístění kostela a hlavního vstupu do náměstí umocňovala reprezentativní charakter. Velkorysost řešení doplnila budova školy. Za předpokladu budoucí realizace univerzitní čtvrti, by se stalo náměstí Míru tranzitním náměstím s pohybem velkého množství studentů. Náměstí by představovalo západní vstupní bránu nového kampusu. Tramvajová linka městské hromadné dopravy, zatím v provizoriu ukončená na náměstí, je v konceptu protažena až ke Kounicovým kolejím. Vezmeme-li do úvahy velikost a charakter zástavby náměstí, je možné předpokládat, že v parteru navrhovaných budov byla zamýšlena obchodní funkce⁶. Tyto komerční plochy mohly rozšířit nabídku služeb v oblasti a těžit právě z blízkosti univerzity a pohybu množství osob.

⁴ Vítězem se stal návrh kolektivu Jaroslav Grunt, Josef Šálek, Miloš Laml s názvem Evoluce.

⁵ První místo nebylo uděleno, avšak velmi ceněným projektem se stala Tangenta Bohuslava Fuchse, Josefa Peňáze a Františka Sklenáře, která byla oceněna 2. místem.

⁶ Tento fakt podporují i perspektivní skici profesora Vladimíra Fischera. [6]

Obrázek 3: Analýza navrhované koncepce náměstí z hlediska struktury a kompozice.
Zdroj: archiv autora

Obrázek 4: Analýza dnešního stavu náměstí z hlediska struktury, kompozice a funkce.
Zdroj: archiv autora

Obrázek 5: Konfrontace původního záměru s dnešním stavem. Zdroj: archiv autora

2.4 Konfrontace původního záměru s dnešním stavem

Nerealizování meziválečného záměru mělo v tomto případě negativní důsledky na stávající stav náměstí Míru. V rámci výstavby nové městské čtvrti mělo vzniknout jednoznačně vymezené centrální náměstí Masarykovy čtvrti s jasnými vazbami na svoje okolí, funkčně rozmanité. V případě realizace tohoto plánu v celém rozsahu by

vznikl fungující, dynamický veřejný městský prostor.

Nedokončení jižní a východní strany náměstí výrazně znehodnotilo zamýšlenou kompozici. Náměstí dnes postrádá jednoznačné vymezení, opticky je roztříštěné. Kompoziční pravidla a vztahy jsou zde velmi těžko čitelné, některým částem náměstí zcela chybí identita (např. koncepce parkové úpravy postrádá zjevný záměr a je spíše výsledkem kopírování přirozených pěších tahů).

Stejně jako se nedokončení záměru projevilo na kompozici, ovlivnilo i funkci náměstí. Náměstí má i dnes rozmanitou funkční náplň, avšak jednotlivé funkce jsou přerušeny smyčkou tramvajové linky, která ovládá celý centrální prostor. V některých úhlech pohledu dokonce významově konkuruje průčelí kostela sv. Augustina – předpokládané dominanty funkční i kompoziční.

3 Stručný souhrn závěrů plynoucích z analýz

Na základě výstupů a analýz můžeme definovat rezervy i slabé stránky sledovaného náměstí Míru. Patří mezi ně především nedostatečné provázání s parkem na Kraví hoře. Náměstí a park působí jako dva autonomní celky, mezi kterými chybí intenzivní interakce. Tento aspekt je však možné chápat jako příležitost a potenciál stávajícího veřejného prostoru. Mezi slabé stránky náměstí Míru můžeme zahrnout i jižní stranu náměstí typickou rozporuplností měřítek. Jižní strana byla v poválečném vývoji vymezena přízemním objektem samoobsluhy. Objekt měřítkem neodpovídá svému okolí, navíc je oproti původnímu záměru umístěn do nepochopitelné blízkosti centrální kompoziční osy podélného směru (náměstí je tedy užší, než bylo zamýšleno). Tímto zásahem dochází ke znevážení postavení již existujícího objektu školy v čele náměstí – jeho vstup se dostává mimo třetinovou podélnou kompoziční osu. Odstranění objektu samoobsluhy by vytvořilo prostor pro nový polyfunkční objekt. Ten by náměstí jednoznačně vymezil a obohatil veřejný prostor o další funkce. Za rezervu sledovaného prostoru můžeme označit nedostatečnou práci s „drobnou architekturou“. Design městského mobiliáře, řešení objektů zastávky či stánku s tiskem nejsou vhodnými prvky umocňující noblesu náměstí. Jednotnost stylu a práce s parkovou úpravou náměstí může zvýšit atraktivitu sledovaného veřejného prostoru. V případě náměstí Míru navíc hrozí nebezpečí, ponechání prostoru v stávajícím stavu, jeho zakonzervování a zablokování další výstavby. K tomuto přispívá nedostatečná práce s veřejností a negativně podbarvená angažovanost místní komunity obyvatel.

Náměstí Míru má však i silné stránky potenciálního rozvoje. Tou nejzásadnější je zejména poloha a vztah k blízkému centru města. Lokace v těsné blízkosti středu města, je typická svou klidnou atmosférou. Okolí náměstí je hojně využíváno k rekreaci, náměstí je tranzitní pro množství volnočasových aktivit (park, koupaliště, hvězdárna, atd.). Jako pozitivum náměstí můžeme označit také blízkost kvalitní architektury. Přímo na náměstí nebo v jeho těsné blízkosti najdeme propagované a často vyhledávané příklady moderní meziválečné architektury (kostel sv. Augustina autora Vladimíra Fischera, škola autorů Bohuslava Fuchse a Josefa Poláška apod..).

4 Závěr

Cílem této práce je tvorba a analýza podkladů určených nejen teoretikům architektury a praktikujícím architektů, ale především odborníkům městské samosprávy. Pochopení ideje, podle které byla výstavba tohoto náměstí započata, může napomoci k odhalení smyslu a potenciálu sledovaných veřejných prostorů. Výsledky analýzy usnadní cestu k nápravě nevyhovujícího stavu a pomohou definovat směr, kterým by se dostavba torza meziválečných záměrů měla dnes ubírat. K podobě, kterou si ve vyspělé a kultivované společnosti zaslouží.

5 Použitá literatura a prameny

[1] KUČA, Karel. *Brno: vývoj města, předměstí a připojených vesnic*. Brno: Baset, 2000. ISBN: 80-86223-11-6.

[2] LOSKOTOVÁ, Irena a kolektiv. *Encyklopedie dějin města Brna*. Brno: Muzeum města Brna, 2004. Webový portál zaměřený na historii města Brna. Dostupné na: http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_ulice&load=3718.

[3] HLAVÁČKOVÁ, Petra - SVOBODOVÁ, Šárka – VALDHANSOVÁ, Lucie: *Brněnský architektonický manuál*. Brno: Dům umění města Brna. 2011. Online průvodce brněnskou architekturou. Dostupné na: <http://www.bam.brno.cz/stezka/4-masarykova-ctvrt>

[4] PULEC, Jiří. *Historie úsilí o vybudování kampusu Masarykovy univerzity v Brně mezi léty 1919-2000*. Brno: Masarykova univerzita, 2000. Historický přehled v zadávacích podmínkách soutěže na výstavbu univerzitního kampusu v Brně-Bohunicích.

[5] HABÁN, Ivo. *Akademická čtvrť. Projekty a realita meziválečného Brna*. Brno: Filozofická fakulta MU, 2000. Závěrečná oborová práce. Kapitola 5.3. Akademická čtvrť ve světle soutěže na regulační plán města Brna 1927, s. 14-16.

[6] Archiv města Brna, pracoviště Kuřim, Fond A1/37: Stavební úřad 1904 – 1944. (pozn. jedná se neprobádanou a konkrétně nezařazenou část fondu, inventární čísla dosud nebyla přiřazena).